

ENGELLİLERE YÖNELİK HİZMET VEREN MESLEKLERDE TÜKENMİŞLİK ve İŞ DOYUMU*

Aylin KAYA**

Doç. Dr. Ersin USKUN***

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı Isparta ilinde engellilere yönelik hizmet veren kamu ve özel eğitim kurumlarında çalışan meslek gruplarında tükenmişlik ve iş doyumunu düzeyinin belirlenmesidir.

Çalışma Planı: Kesitsel tipteki bu çalışmanın evrenini 2009 yılında Isparta ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel ve kamu eğitim kurumlarında görev yapan değişik meslek gruplarına mensup bireyler oluşturmaktadır. Araştırma grubunun verileri sosyo-demografik özellikler anketi, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Hackman İş Doyumu Ölçeği kullanılarak toplandı. Araştırmanın verileri SPSS 9.0 istatistik programı ile değerlendirildi. Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistikler, ki-kare, bağımsız iki grup ortalamaları t testi, varyans analizi, Pearson ve Spearman korelasyon testleri kullanıldı ve regresyon analizi yapıldı.

Bulgular: İleri analizlerde, iş arkadaşlarından görülen desteğin, üstlerinden takdir görme durumunun, gelirinden memnun olma durumunun ve mesleğinin toplumda değerli görülmesi durumunun iş doyumunu artırıcı yönde ilişkili olduğu belirlendi. İleri yaş, mesleğini kendine uygun bulma, mesleğini tekrar seçme isteği ve mesleğinde ilerleme olasılığının duygusal tükenmeyi azalttığı yönünde bir ilişki belirlendi.

Sonuç: Engelli bireylerle çalışan meslek gruplarının çalışma hayatında daha uzun ve daha verimli çalışmalarını sağlamak için tükenmişliği azaltıcı, iş doyumunu artırıcı tedbirler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, iş doyumunu, özel eğitim, engellilik

* Bu araştırma 18-22 Ekim 2010'de İzmir'de düzenlenen 13. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulmuştur.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Isparta.

*** Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Isparta.

BURNOUT LEVEL and JOB SATISFACTION of OCCUPATIONAL GROUPS WHICH SERVE PEOPLE WITH DISABILITIES

Abstract

Objective: The aim of this study is to define burnout and job satisfaction levels of special education teachers who work in public and private educational institutions in province of Isparta.

Study Design: Individuals, working in private and public educational institutions in province of Isparta in 2009, constitute the scope of this cross-sectional study. Research group's data has been collected by using the questionnaire of socio-demographic characteristics and Maslach Burnout Inventory and Hackman's Job Satisfaction Scale. Research data was evaluated with the statistical program named SPSS 9.0. Descriptive statistics, chi-square test, two independent groups, test, variance analysis, Pearson and Spearman correlation tests were used in analysis process of the data and linear regression analysis were implemented.

Results: In the further analysis; support from colleagues, being appreciated by the directors, satisfaction with income and occupational status in the society were found out as job-satisfaction-increasing elements. Factors such as old age, regarding his occupation appropriate for himself, desire to prefer the same occupation if he had another option and the possibility of occupational progress and promotion were found out as emotional burnout reducing factors.

Conclusion: Some precautions should be taken to provide a longer and more efficient working life for professionals working with people with disabilities, thus preventing burnout and increasing job satisfaction.

Keywords: Burnout, job satisfaction, special education, disability

Giriş

Engellilik yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak, o birey için normal olan bir işlevin yerine getirilememesi, tamamlanamaması ya da eksik kalması olarak tanımlanmaktadır. Eksik kalan işlev, bir aktiviteyle sınırlı olmayıp yaşantıyı oluşturan rollerden biri olabilir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1981) gelişmiş ülkelerde nüfusun %10'unu, gelişmekte olan ülkelerde ise %12'sini özürülülerin oluşturduğunu bildirmektedir. Başbakanlık Özürülüler İdaresi (2002) Türkiye Özürülüler Araştırması'na göre, ülkemizde özürülü sıklığı %12,3 olup, %2,6'sını ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürülüler, %9,7'sini ise kronik hastalığı olanlar oluşturmaktadır.

Özel eğitim, ortalama öğrenci özelliklerinden önemli ölçüde farklılaşan öğrencilere sağlanan, bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen eğitim hizmetlerinin bütünüdür. Özel eğitim gerektiren, diğer bir deyişle özel gereksinimli öğrenciler; zihinsel engelliler, öğrenme güçlüğü gözlenenler, duygu ve davranış bozukluğu olanlar, bedensel yetersizliği olanlar, konuşma ve dil sorunlular, işitme engelliler, üstün zekâlılar ve üstün yeteneği olanlar şeklinde sıralanabilir (Akçamete, 1997). Bu bireylerin sosyal yaşama katılabilmeleri, bağımsız yaşam sürdürebilmelerine bağlıdır. Yardım ve hizmetlerin hedefi, özel eğitime ihtiyaç duyan bireyleri başkalarına ve kurumlara bağımlı kılmak değil, aksine kendileriyle ilgili her türlü görev ve sorumluluğu üstlenebilecekleri konumlara ulaştırmaktır.

Engelli bireylerin kendi gereksinimleri doğrultusunda en üst düzeyde gelişimlerini sağlamak için uygun eğitim fırsatlarından yararlanmaları ve bireylere sağlanacak hizmetlerin doğru planlanması gereklidir (Kargın, 2003; Özürlüler Şurası, 2001). Her birey eğitim açısından bir diğerinden farklıdır ve kendine özgü bedensel yapıya ve işlevlere, çeşitli alanlarda öğrenme özelliklerine ve hızına, duygusal özelliklere sahiptir. Bedensel, bilişsel ve duyuşsal olarak farklılıklar olabilir. Bu farklılıklar belli sınırlar içinde olduğunda, bireyler genel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Ancak, farklılıkların daha büyük boyutlu olduğu durumlarda, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetleri gerekli olmaktadır (Akçamete, 1997).

Engelli bireylere yönelik hizmet veren meslek grupları, özel eğitimciler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, fizik tedavi ve rehabilitasyon uzmanları ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanları olarak sıralanabilir. Bu meslek sahiplerinin en az engelli aileleri kadar sabır ve özveri göstermeleri gerekmektedir. İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu, insanlarla daha çok yüz yüze çalışılan mesleklerde (tıp doktorluğu, öğretmenlik, yöneticilik gibi), yapılan iş gereği, tükenmişlik durumuna daha sık rastlanmaktadır (Schwab ve Iwanichi, 1982). Engellilerle çalışan mesleklerden, hizmet verilen bireylerle doğrudan temasın yoğunluğuna bağlı olarak, özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik için daha yatkın oldukları bildirilmektedir (Weiskopf, 1980).

“Tükenmişlik” kavramı, Freudenberger’in (1974) “Journal of Social Issues” dergisinde yayımlanan makalesi ile literatüre girmiştir. Freudenberger’e göre tükenmişlik; enerji ve güç kaynaklarında aşırı isteklerde bulunulması sonucunda yaşanan başarısızlık, aşınma ve bitkinlik duygularının toplamıdır. Freudenberger’den sonra mesleği gereği diğer insanlara hizmet veren ve onlarla birebir çalışan meslek grupları üzerinde tükenmişlikle ilgili çalışmalar artmıştır. En yaygın kullanılan tükenmişlik tanımı, Maslach ve Jackson (1986) tarafından kullanılan üç bileşenli tanımdır. Maslach ve Jackson tükenmişliğin tanımını yaparken duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı yetersizliğine ilişkin duyguları sınıfladıkları üç ayrı kategoriyi ortaya koymuştur. Duygusal tükenme, çoğunlukla bireyde diğer insanlara yardım ederken, istenen psikolojik ve duygusal taleplerin aşırılığı yüzünden ortaya çıkan bitkinlik durumunu ifade eder. İkinci boyut olan duyarsızlaşma, insanlara nesnelmiş gibi davranmayı ifade eder. Tükenmişliğin üçüncü boyutu ise düşük kişisel başarı duygularıdır. Bu boyut çabaların olumlu sonuçlar üretmede sürekli başarısız kaldığı durumları ifade etmektedir.

Tükenmişlikle ilişkili pek çok faktör tanımlanmıştır. Yaş, evlilik, aile statüsü, çocuk sayısı, eğitim, kendini işe adama, motivasyonlar, bireyin ego gücü ve kişilik, kişilik karakterinin özgün bir seyri olan dayanıklılık, yaşam olayları, hırs, rekabet vb. kişisel özelliklere sahip olması, deneyim, kendindeki değişimi fark edemeyiş, kendi kendisi için koyduğu sınırlar, kişisel yaşamdaki stresler gibi birçok özellik tükenmişlikle ilgili araştırmalarda karşılaşılan ve tükenmişlik ile ilgili görülen özelliklerin başında gelmektedir (Çam, 1989). Rollerin çokluğu ve rol çelişkisi (Sparks ve Hammond, 1981),

meslekle ilgili gerçekçi olmayan beklentiler (Izgar, 2001), altyapı, materyal, bilgi veya deneyim eksikliği nedeniyle işinde kendini güçsüz hissetme (Sparks ve Hammond, 1981), kişilerarası ilişkilerin sıklığı ve yoğunluğu (Izgar, 2001), gün içinde yoğun olarak problem ile karşılaşma ve çözmeye çalışma (Sparks ve Hammond, 1981), mesai arkadaşlarıyla kısa süreli yüzeysel iletişim kurabilme ve izolasyon duygusu da (Sparks ve Hammond, 1981) tükenmişlikle ilişkili faktörler olarak bildirilmektedir. İşin niteliği, kurumun tipi, işteki rol, haftalık çalışma saati, kurumun özellikleri, iş yükü, iş gerilimi, meslektaş desteğinin düşük düzeyleri, ilerleme fırsatının olmaması, rol karmaşası, rol belirsizliği, ödüllendirilmeyen iş koşulları, çalışma şekli, iş ilişkileri, çalışanların toplanma sıklığı, iş aralarının olup olmaması (molalar), diğer işler ve yönetimle ilgili işlerle geçirilen zamanın miktarı, idari baskı, yetersiz ücret, aşırı kırtasiye işi, yetersiz eğitim, önemli kararlara katılamayıp, örgütsel işleyişteki kusurlar, iş ortamının atmosferi, yüksek ses, kötü ulaşım, hizmet verilenlerin niteliği, sahip olunan problem tipleri ve sıklığı, iş ortamındaki iletişim örüntüsü, ailesel, ekonomik ve toplumsal nedenler gibi birçok etken ise tükenmenin örgütsel nedenleri olarak sayılmaktadır (Çam, 1989). Gerçekleştirmenin ve statünün önemli bir kaynağı olarak kabul edilen işin doyumsuzluğa neden olması durumunda bireyin mental ve fiziksel durumu olumsuz etkilenmekte ve tükenmişlik ortaya çıkabilmektedir (Sever, 1997).

Bu araştırmanın amacı engellilere yönelik hizmet veren meslek gruplarında tükenmişlik ve iş doyumu düzeyinin belirlenmesi ve ilişkili faktörlerin incelenmesidir.

Yöntem

Örneklem

Kesitsel tipteki bu çalışmanın evrenini 2009 yılında Isparta ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel ve kamu eğitim kurumlarında görev yapan ve engellilere hizmet veren meslek gruplarına mensup bireyler (n:143) oluşturmaktadır. Araştırmada evrenin tamamına ulaşılması hedeflendi ve araştırmaya katılmayı kabul etmeyen dokuz kişi dışında kalan 134 kişiye (%93,7) ulaşıldı.

Veri Toplama Araçları

Araştırma grubunun verileri sosyo-demografik özellik değerlendirme formu, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Hackman İş Doyumu Ölçeği kullanılarak toplandı.

Araştırmacılar tarafından hazırlanan sosyo-demografik özellik değerlendirme formu; bireylerin cinsiyet, yaş, medeni durum, görev süresi, çalıştığı okuldaki görev süresi, görev türü, mezun olduğu program, haftada kaç saat derse girdiği, kendilerini algıladıkları ekonomik düzey, mesleği isteyerek seçip seçmeme, iş koşullarına ilişkin üstlerinin bireyi takdir etme durumu, iş arkadaşlarının desteği, mesleğinin toplumdaki yeri vb. özellikleri sorgulayan 46 sorudan oluşmaktaydı.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği; Maslach ve Jackson tarafından (1981) geliştirilmiş olup Türkçe uyarlaması Ergin tarafından yapılmıştır (1992). Ölçek toplam 22 maddeden oluşmakta ve tükenmişliği üç boyutta değerlendirmektedir. 'Duygusal tükenme' (DT) boyutunda dokuz (1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20 no.lu maddeler), 'kişisel başarı' (KB) boyutunda sekiz (4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21 no.lu maddeler) ve 'duyarsızlaşma' (D) boyutunda ise beş madde (5, 10, 11, 15, 22 no.lu maddeler) yer almaktadır. Ölçek maddeleri likert tipi derecelendirme ile değerlendirilmektedir. Doktor ve hemşireler üzerinde yapılan çalışmada Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı DT, D ve KB alt ölçekleri için sırasıyla 0,83, 0,65 ve 0,72 bulunmuştur. Aynı çalışmada hesaplanan test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ise sırasıyla 0,83- 0,72 ve 0,67 olarak bulunmuştur. MTÖ'nün, puanlaması sonucunda toplam puan ve alt ölçek puanları elde edilmektedir. DT ve D alt ölçek puanları alt ölçek maddelerden her biri için; hiçbir zaman: 0 puan, çok nadir: 1 puan, bazen: 2 puan, çoğu zaman: 3 puan, her zaman: 4 puan verilerek değerlendirilmektedir. KB alt ölçek puanı ise alt ölçek maddelerine, her zaman: 0 puan, çoğu zaman: 1 puan, bazen: 2 puan, çok nadir: 3 puan, hiçbir zaman: 4 puan verilerek hesaplanmaktadır. DT ve D alt ölçeklerinden yüksek, KB alt ölçeğinden düşük puan almak tükenmişliği ifade etmektedir.

Hackman İş Doyumu Ölçeği, Hackman ve Oldham (1975) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçekte iş doyumu, çalışanın işinde tatmin ve mutlu olmasının derecesinin ölçütü olarak değerlendirilmektedir. Ölçek 14 madde içermekte ve likert tipi 5 dereceli ölçekle puanlandırılmaktadır. Maddelerin tamamı pozitif yönlüdür ve ölçekten alınabilecek en yüksek puan 70, en düşük puan ise 14'tür. İş doyum anketinin Cronbach Alpha değeri Güler'in (1990) endüstride çalışan işçilere yönelik yapmış olduğu çalışmada 0,92, Pearson ve Chong'un (1997) Malezya'daki hemşirelere yönelik yapmış olduğu çalışmada 0,90, Yüksel'in (1997) hekimlere yönelik yapmış olduğu çalışmada ise 0,88 olarak bildirilmiştir.

Analiz

Hackman İş Doyumu Ölçeği Puanı ve MTÖ alt parametrelerinden alınan DT, D ve KB puanları araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, engelli çocuk sahibi olma durumu, akrabalarında engelli birey bulunma durumu, meslek, çalışılan kurumun türü, çalışma süresi, birlikte çalışılan engel grubu, engelli öğrencilerle çalışma süresi, haftalık ders saati, kurumdaki diğer çalışanlarla ve yöneticilerle anlaşma durumu, aylık gelir miktarı ve gelirinden memnun olma durumu, ek iş yapma durumu, ek iş için ayrılan süre, mesleğini isteyerek seçme durumu, mesleğini kendine uygun bulma durumu, mesleğine toplumun verdiği değer ile ilgili düşünce, tekrar engellilere hizmet veren bir mesleği seçme isteği, meslekle ilgili gelişme ve ilerleme şansının bulunma durumu vb. değişkenler araştırmanın bağımsız değişkenleridir.

Veriler SPSS 9.0 istatistik programı kullanılarak değerlendirildi. İstatistik analizde, tanımlayıcı istatistikler (yüzde, ortalama, standart sapma vb.) ki-kare, bağımsız iki grup ortalamaları t testi (independent t test), varyans analizi, Pearson ve Spearman korelasyon ile regresyon analizleri kullanıldı. Anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak alındı.

Etik Kurallar ve Onay

Araştırma öncesinde Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu'nun 5/5/2009 tarih ve 3/8 No'lu kararı ile etik kurul onayı ve eğitim kurumlarının bağlı olduğu İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli resmi izin alındı. Ek olarak araştırma grubuna araştırmanın amacı ve sonuçların bilimsel amaçla kullanılacağı konularında bilgi verilerek aydınlatılmış onamları ve yazılı izinleri alındı.

Bulgular

Araştırma grubunun %60,6'sı kadın, %77,4'ü evli, %74,5'i lisans mezunu ve %81,0'i orta düzeyde gelire sahipti (Tablo 1). Yüzde 67,2'sinin eşi üniversite mezunu, %59,9'unun eşi çalışıyor, %24,8'inin eşi eğitim meslek grubunda, %68,6'sı çocuk sahibi, %3,6'sının engelli çocuğu bulunmakta, %27,0'sinin akrabasında engelli birey bulunmaktaydı (Tablo 2). Araştırma grubunun %73,7'si sınıf öğretmenliği mezunu, %66,4'ü kamuda çalışan, %10,9'u yönetici pozisyonunda, %67,2'si zihinsel engellilerle bilfiil çalışandı. Yüzde 93,4'ü çalışma hayatında iş arkadaşlarından destek gördüğünü, %53,3'ü kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkisinin iyi olduğunu, %53,3'ü kurum idaresiyle ilişkisinin iyi olduğunu, %90,5'i üstlerinden takdir gördüğünü, %56,9'u çalıştığı kurumun fiziki koşullarından memnun olduğunu belirtti. Grubun %5,8'i ek bir işte çalışmaktaydı ve %86,1'i mesleğini isteyerek seçmişti. Yüzde 92,7'si mesleğini kendisine uygun bulmaktaydı. Grubun %19,0'u mevcut gelirinden memnun değildi ve %74,5'i mesleğinin toplumda hak ettiği yeri bulmadığını düşünmekteydi. Araştırma grubunun %19'u seçme şansı olsa tekrar engellilere hizmet veren bir mesleği seçmeyeceğini belirtti. Grubun %16,1'i meslekle ilgili ilerleme şansının bulunmadığını düşünmekteydi (Tablo 3).

Araştırma grubunun yaş ortalaması 36,9 ($\pm 10,3$), çalışma hayatında geçirdiği süre ortalama 13,9 ($\pm 9,8$) yıldır. Araştırma grubu ortalama 4,9 ($\pm 4,1$) yıldır engelli öğrencilerle çalışmakta, ortalama 23 (± 29) öğrenciye haftada ortalama 28,0 ($\pm 11,7$) saat ders vermekteydi. Ortalama aylık gelir 1535 (± 517) TL idi. Ek işte çalışanlar (n:8) yılda ortalama 73,9 ($\pm 59,6$) gününü ek işine ayırmaktaydı (Tablo 4).

Hackman İş Doyumu Ölçeği'nden alınan ortalama puan 45,9 ($\pm 10,1$)'du. MTÖ alt parametrelerinden alınan ortalama puan DT için 11,0 ($\pm 6,5$), KB için 9,9 ($\pm 5,1$) ve D için 3,4 ($\pm 3,6$) idi. Hackman İş Doyumu Ölçeği'nden alınan puanla araştırma grubundaki bireyin algılanan gelir düzeyi arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu belirlendi (Spearman korelasyon rho: 0,19, $p < 0,05$) (Tablo 4). Bireyin algılanan gelir düzeyi art-

tıkça iş doyumunu artmaktaydı. Diğer sosyo-demografik özelliklere ve cinsiyet, medeni durum ve öğrenim durumuna göre, Hackman İş Doyumu Ölçeği'nden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık belirlenmedi. Sosyo-demografik özelliklerden cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu ve algılanan gelir düzeyine göre ölçeklerden alınan puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık belirlenmedi (tüm analizlerde $p>0,05$) (Tablo 1 ve 2).

Tablo 1. Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeyleri

Özellikler	Sayı	%	Ölçekler (X±S)				
			Hackman İş Doyumu Ölçeği	Maslach-DT	Maslach-KB	Maslach-D	
Cinsiyet							
Erkek	54	39,4	46,0±10,0	10,5±6,6	10,0±5,3	3,1±3,1	
Kadın	83	60,6	45,7±10,3(AD)	11,3±6,4(AD)	9,9±5,0(AD)	3,5±3,8(AD)	
Medeni durum							
Evlü	106	77,4	45,9±10,9	11,5±6,5	10,0±5,2	3,5±3,8	
Bekar	23	16,8	45,8±10,8	9,5±6,5	10,0±4,8	3±2,5	
Dul	8	5,8	46,8±4,6(AD)	8,3±4,6(AD)	8,8±4,4(AD)	2,4±2,7(AD)	
Öğrenim durumu#							
Önlisans	22	16,1	46,3±8,9	8,7±5,8	9,5±5,1	2,2±1,7	
Lisans	102	74,5	46,0±10,2	11,1±6,0	10±5,2	3,4±3,6	
Ylisans	6	4,4	39,5±11,2	11,2±10,0	10,0±5,1	4,5±4,6	
Doktora	7	5,1	48,4±12,0(AD)	15,0±10,3(AD)	11,4±3,4(AD)	5,1±5,6(AD)	
Algılanan gelir düzeyi							
Çok düşük	2	1,5	42,0±4,2	11,5±3,5	13,0±7,0	1,5±0,7	
Düşük	13	9,5	42,2±7,0	11,6±8,3	12,9±6,8	3,2±2,9	
Orta	111	81,0	45,7±10,1	1,2±6,5	9,7±4,7	3,5±3,7	
Yüksek	11	8,0	51,6±12,1*	8,1±3,1(AD)	7,9±5,3(AD)	2,2±1,4(AD)	
Toplam	137	100,0	45,9±10,1	11,0±6,5	9,9±5,1	3,4±3,6	

X±S: Ortalama±Standart Sapma

DT: Duygusal Tükenme, KB: Kişisel Başarı, D: Duyarsızlaşma.

AD: istatistik açıdan anlamlı farklılık bulunmadı. * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$, **** $p<0,0001$

Tablo 2. Araştırma Grubunun Aile İle İlgili Özelliklerine Göre Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeyleri

Özellikler	Sayı	%	Ölçekler (X±S)				
			Hackman İş Doyumu Ölçeği	Maslach-DT	Maslach-KB	Maslach-D	
Eşinin eğitim durumu							
	İlk-ortaokul	7	5,1	52,1±10,6	7,0±5,0	10,5±2,7	3,0±1,7
	Lise	7	5,1	45,4±10,6	10,5±9,6	11,5±9,8	2,1±2,1
	Üniversite	92	67,2	45,4±10,2(AD)	12,0±6,2(AD)	9,9±5,0(AD)	3,6±4,0(AD)
Eşinin çalışma durumu							
	Çalışıyor	82	59,9	45,7±10,5	11,7±6,2	9,6±4,8	3,4±3,9
	Çalışmıyor	24	17,5	46,0±9,6 (AD)	11,1±7,6(AD)	11,4±6,3(AD)	3,8±3,4(AD)
Eşinin mesleği							
	Sağlık meslek grubundan	17	12,4	49,8±10,5	12,4±5,7	10,0±4,7	2,3±3,1
	Eğitim meslek grubundan	34	24,8	43,7±10,2	10,8±6,0	8,7±4,5	3,3±3,5
	Diğer	31	22,6	45,8±10,6(AD)	12,2±6,7(AD)	10,2±5,2(AD)	4,1±4,6(AD)
Çocuk sahibi olma durumu							
	Çocuk var	94	68,6	46,0±9,8	10,9±6,2	10,0±5,2	3,3±3,6
	Çocuk yok	43	31,4	45,5±10,9(AD)	11,2±7,0(AD)	9,7±4,9(AD)	3,7±3,5(AD)
Engelli çocuğa sahip olma durumu							
	Var	5	96,4	50,2±5,7	5,8±7,5	7,2±6,4	3,0±2,7
	Yok	132	3,6	45,6±10,2(AD)	11,2±6,3(AD)	10,0±5,0(AD)	3,3±3,6(AD)
Engelli çocuğun cinsiyeti*							
	Kız	3	60,0	53,0±4,4	0,33±.57	3,7±3,8	2,3±2,0
	Erkek	2	40,0	46,0±5,7(AD)	14,0±.00(AD)	12,5±6,3(AD)	4,0±4,2(AD)
Engelli çocuğun engel türü*							
	Zihinsel	4	80,0	50,2±6,5	3,7±6,9	7,0±7,4	3,5±2,9
	Fiziksel	1	20,0	50,0±0,0(AD)	14,0±0,0(AD)	8,0±0,0(AD)	1,0±0,0(AD)
Akrabalarında engelli birey bulunma durumu							
	Var	37	73,0	43,4±10,3	9,7±6,8	10,0±6,0	3,0±2,7
	Yok	100	27,0	46,7±10,0(AD)	11,4±6,2(AD)	9,9±4,7(AD)	3,5±3,8(AD)
Engelli yakınının engel türü**							
	Zihinsel	17	46,0	43,0±8,9	8,4±5,3	8,5±5,3	2,4±2,8
	İşitme	4	32,4	51,0±.81	5,0±5,2	14,2±11,9	2,2±1,7
	Fiziksel	12	10,8	42,3±12,8	12,7±8,9	10,2±4,8	3,5±3,3
	Diğer3	4	10,8	38,2±11,6(AD)	11,5±3,3(AD)	10,5±4,2(AD)	3,7±2,0(AD)
Toplam		137	100,0	45,9±10,1	11,0±6,5	9,9±5,1	3,4±3,6

X±S: Ortalama±Standart Sapma

DT: Duygusal Tükenme, KB: Kişisel Başarı, D: Duyarsızlaşma.

AD: istatistik açıdan anlamlı farklılık bulunmadı.

* p<0,05, **p<0,01,***p<0,001, ****p<0,0001

* Engelli çocuğa sahip olanlar arasında (n:5);

** Akrabalarında engelli birey bulunanlar arasında (n:37); 3Diğer: Görme engelli (n:1), Otistik (n:3)

Tablo 3. Araştırma Grubunun İş Yaşamı İle İlişkili Özelliklerine Göre
Tükenmişlik ve İş Doymu Düzeyleri

Özellikler	Sayı	%	Ölçekler (X±S)				
			Hackman İş Doymu Ölçeği	Maslach-DT	Maslach-KB	Maslach-D	
Mezun olunan program							
Sınıf öğretmenliği	101	73,7	44,4±9,1	11,6±6,7	10,2±5,3	3,2±3,8	
Özel eğitim	20	14,6	47,75±11,6	10,2±6,4	9,4±4,4	3,5±2,7	
FTR	10	7,3	49,6±12,4	10,5±3,3	10,0±4,7	4,2±3,1	
PDR	3	2,2	63,0±4,9	5,0±3,4	6,3±3,8	1,7±2,0	
SHU	2	1,5	53,5±6,3	2,5±2,1	7,0±1,4	2,0±2,8	
Psikoloji	1	0,7	47,0±0,0*	7,0±0,0(AD)	9,0±0,0(AD)	8,0±0,0(AD)	
Çalıştığı kurum							
Kamu	91	66,4	44,4±9,7	11,4±6,7	9,8±4,7	3,5±3,9	
Özel	46	33,6	48,6±10,5*	10,2±5,9(AD)	10,0±5,8(AD)	3,0±2,8(AD)	
Kurumdaki görevi							
Yönetici	15	89,1	52,3±8,7	9,3±6,4	10,1±6,8	2,4±2,8	
Eğitimci/diğer	122	10,9	45,0±10,0**	11,2±6,4(AD)	9,9±4,8(AD)	3,4±3,6(AD)	
Çalıştığı engel grubu							
Zihinsel	92	67,2	46,7±9,6	10,7±6,0	10,0±5,3	3,1±3,4	
İşitme	24	17,5	43,1±10,8	12,4±8,6	9,9±5,0	3,3±3,7	
Fiziksel	13	9,5	48,7±10,4	9,0±5,0	9,3±4,3	3,2±2,9	
Diğer	8	5,8	39,2±11,1(AD)	13,1±5,6(AD)	9,7±5,3(AD)	6,0±5,2(AD)	
Kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkilerin Durumu							
Çok kötü	0	0,0	-	-	-	-	
Kötü	1	0,7	32,0±0,0	14,0±0,0	4,0±0,0	3,0±0,0	
Orta	19	13,9	38,0±11,0	14,2±8,4	12,6±6,2	4,5±4,8	
İyi	73	53,3	44,7±8,5	11,4±6,1	10,1±4,2	3,6±3,7	
Çok iyi	44	32,1	51,3±9,4****	8,9±5,6**	8,6±5,4*	2,5±2,5(AD)	
Çalışma hayatında iş arkadaşından destek görme							
Var	128	93,4	47,0±9,2	10,6±6,1	9,9±5,1	3,1±3,4	
Yok	9	6,6	30,0±6,5****	16,6±8,0*	10,0±5,5(AD)	6,7±4,3**	
Kurum idaresi ile ilişki durumu							
Çok kötü	1	3,6	58,0±0,0	1,0±0,0	8,0±0,0	4,0±0,0	
Kötü	5	0,7	33,0±8,3	18,4±10,3	10,2±6,4	4,2±4,9	
Orta	12	8,8	41,7±14,7	12,7±5,8	11,5±3,2	3,0±3,4	
İyi	73	53,3	4,2±7,9	11,3±6,0	10,2±5,3	3,6±3,9	
Çok iyi	46	33,6	50,6±9,8****	9,5±6,3*	9,0±5,1(AD)	2,9±2,8(AD)	
Üstlerinden takdir görme durumu							
Var	124	90,5	47,1±9,2	10,7±6,1	9,5±4,7	3,2±3,5	
Yok	13	9,5	3,5±10,0****	13,4±8,7(AD)	14,0±6,9*	4,7±4,4(AD)	
Çalışılan kurumun fiziki koşulundan memnun olma							
Memnun	78	56,9	49,3±8,9	9,2±5,0	9,5±4,3	2,7±2,5	
Memnun değil	59	43,1	41,2±9,8****	13,3±7,4****	10,5±5,9(AD)	4,1±4,5*	
Toplam	137	100,0	45,9±10,1	11,0±6,5	9,9±5,1	3,4±3,6	

X±S: Ortalama±Standart Sapma

FTR: Fiziksel Tıp Rehabilitasyon, PDR: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, SHU: Sosyal Hizmet Uzmanlığı, DT: Duygusal Tükenme, KB: Kişisel Başarı, D: Duyarsızlaşma.

AD: istatistik açıdan anlamlı farklılık bulunmadı.

* p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, ****p<0,0001

Tablo 3 (devam). Araştırma Grubunun İş Yaşamı İle İlişkili Özelliklerine Göre Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeyleri

Özellikler	Sayı	%	Ölçekler (X±S)				
			Hackman İş Doyumu Ölçeği	Maslach-DT	Maslach-KB	Maslach-D	
Ek işte çalışma durumu							
	Çalışıyor	8	94,2	38,8±9,7	14,2±7,7	10,3±3,0	4,8±4,0
	Çalışmıyor	129	5,8	46,3±10,0(AD)	10,8±6,3(AD)	9,9±5,2(AD)	3,2±3,5(AD)
Mesleğini isteyerek seçme durumu							
	İsteyerek	118	86,1	46,0±10,4	10,6±6,1	9,8±5,3	3,1±3,3
	İstemeyerek	19	13,9	44,6±8,3(AD)	13,5±8,0(AD)	10,7±3,4(AD)	4,8±4,6(AD)
Mesleğini kendine uygun bulma							
	Uygun	127	92,7	46,3±10,2	10,4±6,0	9,7±5,1	3,0±3,2
	Uygun değil	10	7,3	40,5±7,2(AD)	18,3±7,9**	11,8±4,6(AD)	7,3±5,4**
Gelirinden memnun olma durumu#							
	Memnun değil	26	19,0	36,7±9,1****	14,6±8,2****	11,6±6,3*	4,7±5,4(AD)
	Kısmen memnun	77	56,2	45,8±8,6	11,3±5,7	9,9±4,8	3,2±3,0
	Memnun	34	24,8	57,2±8,6	7,6±4,7	8,5±4,2	2,6±2,4
Mesleğinin toplumdaki yeri							
	Değer veriliyor	35	74,5	50,4±9,0	8,9±6,7	10,5±6,3	2,3±3,0
	Değer verilmiyor	102	25,5	44,2±10,0**	11,7±6,2*	9,7±4,6(AD)	3,7±3,7*
Engellilere hizmet veren bir mesleği tekrar seçme isteği							
	Var	111	81,0	46,8±10,1	9,8±5,6	9,8±5,2	2,8±2,9
	Yok	26	19,0	41,4±8,9*	16,0±7,3****	10,4±4,3(AD)	5,6±4,9**
Mesleğinde ilerleme şansı bulma							
				100,0			
	Çok yüksek	18	13,1	52,8±9,9	6,6±4,0	7,9±7,5	2,8±2,2
	Orta	59	43,1	47,1±10,2	10,2±6,5	9,9±4,5	3,0±2,9
	Düşük	38	27,7	44,0±9,2	12,7±6,4	10,6±5,2	4,1±4,5
	Hiç yok	22	16,1	39,8±7,3****	13,6±6,0****	10,5±3,6(AD)	3,5±3,9(AD)
Hizmet içi eğitime ihtiyaç duyma							
	İhtiyaç duyuyor	99	72,3	45,5±9,6	11,1±5,7	10,1±5,0	3,3±3,5
	Duymuyor	38	27,7	46,7±11,6(AD)	10,5±8,0(AD)	9,3±5,3(AD)	3,5±3,7(AD)
Toplam		137	100,0	45,9±10,1	11,0±6,5	9,9±5,1	3,4±3,6

X±S: Ortalama±Standart Sapma

DT: Duygusal Tükenme, KB: Kişisel Başarı, D: Duyarsızlaşma.

AD: istatistik açıdan anlamlı farklılık bulunmadı.

* p<0,05, **p<0,01,***p<0,001, ****p<0,0001

Tablo 4. Araştırma Grubunun Sayısal Değişken Olan Tanımlayıcı Özellikleri İle Tükenmişlik ve İş Doymu Düzeyleri Arasındaki Korelasyonlar

Özellikler	X±S	Ölçekler			
		Hackman İş Doymu Ölçeği	Maslach-DT	Maslach-KB	Maslach-D
Yaş (yıl)	36,9± 10,3	0,06(AD)	-0,17*	-0,07(AD)	-0,01(AD)
Kişinin öğrenim durumu1	-	-0,05(AD)	0,15(AD)	0,07(AD)	0,11(AD)
Sahip olunan çocuk sayısı	1,2±1,0	0,10(AD)	-0,16(AD)	0,03(AD)	-0,12(AD)
Sahip olunan engelli çocuğun yaşı (yıl)	18,3±10,6	0,92*	-0,65(AD)	-0,53(AD)	-0,21(AD)
Çalışma hayatında geçen süre (yıl)	13,9±9,8	0,07(AD)	-0,16(AD)	-0,05(AD)	-0,11(AD)
Engelli öğrencilerle çalışma süresi (yıl)	4,9±4,1	-0,12(AD)	-0,05(AD)	-0,06(AD)	-0,13(AD)
Mevcut kurumda çalışma süresi (yıl)	3,9±3,3	-0,10(AD)	0,12(AD)	-0,06(AD)	-0,10(AD)
Eğitim verilen öğrenci sayısı (yıl)	23,0±29,0	-0,01(AD)	0,02(AD)	-0,12(AD)	0,03(AD)
Haftalık ders saati	28,0±11,7	-0,19*	0,21*	0,14(AD)	0,10(AD)
Kurumdan uzak kalınan süre (gün/yıl)	52,7±27,0	-0,27**	0,09(AD)	-0,01(AD)	0,07(AD)
Kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkiler1	-	0,42****	-0,26**	-0,20*	-0,15(AD)
Kurum idaresi ile ilişkiler1	-	0,32****	-0,20*	-0,13(AD)	-0,05(AD)
Tatil için ayrılan süre (gün/yıl)	29,0±25,8	-0,14(AD)	0,16(AD)	0,02(AD)	0,04(AD)
Mesleğinde ilerle şansı bulma1	-	0,36****	-0,35****	-0,16(AD)	-0,04(AD)
Aylık gelir miktarı (TL)	1531,5±517,0	0,15(AD)	-0,03(AD)	-0,18*	-0,03(AD)
Evin toplam geliri (TL)	2849,0±1168,2	0,06(AD)	0,03(AD)	-0,93(AD)	-0,03(AD)
Kazanılmak istenen aylık gelir miktarı (TL)	3022,5±1646,6	0,02(AD)	0,12(AD)	0,01(AD)	0,07(AD)
Algılanan gelir düzeyi1	-	0,19*	-0,12(AD)	-0,17(AD)	-0,02(AD)
Gelirinden memnun olma1	-	0,51****	-0,34****	-0,20*	0,09(AD)
Ek iş için ayrılan süre (gün/yıl)	73,9±59,6	-0,28(AD)	-0,48(AD)	-0,29(AD)	-0,25(AD)
Eşinin eğitim durumu1	-	-0,10(AD)	0,05(AD)	-0,06(AD)	-0,04(AD)

X±S: Ortalama±standart sapma

DT: Duygusal Tükenme, KB: Kişisel Başarı, D: Duyarsızlaşma.

AD: istatistik açıdan anlamlı farklılık bulunmadı.

1Spearman korelasyon (rho).

* p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001, ****p<0,0001

Hackman İş Doyumu Ölçeği'nden alınan puan ortalaması sınıf öğretmenlerinde diğer meslek gruplarına göre düşüktü ($p<0,05$). Kamuda çalışanlarda özelde çalışanlara göre düşüktü ($p<0,05$). Kurumda yönetici olarak çalışanlarda yalnız eğitimci olarak çalışanlara göre yüksekti ($p<0,01$). İş doyumu puanları, çalışma hayatında iş arkadaşlarından destek görenlerde, üstlerinden takdir görenlerde ve kurumun fiziki koşullarından memnun olanlarda diğerlerinden yüksekti (sırasıyla $p<0,01$, $p<0,0001$, $p<0,0001$, $p<0,0001$). Mesleğine toplumda değer verildiğini düşünenlerde, tekrar engellilerle ilgili bir mesleği seçebileceğini düşünenlerde diğerlerine göre iş doyumu puanı yüksekti (sırasıyla $p<0,01$; $p<0,05$) (Tablo 3).

Araştırma grubunda MTÖ alt parametrelerinden KB puanı, üstlerinden takdir görmediğini düşünenlerde yüksekti ($p<0,05$). DT puanı çalışılan kurumun fiziki koşullarından memnun olmayanlarda yüksekti ($p<0,0001$). Mesleğinin kendine uygun olmadığını düşünenlerde ($p<0,01$), toplumda mesleğine değer verilmediğini düşünenlerde ($p<0,05$), bir daha aynı mesleği seçmeyi düşünmeyenlerde ($p<0,0001$) yüksekti. D puanı çalışılan kurumun fiziki koşullarından memnun olmayanlarda ($p<0,05$), mesleğinin kendine uygun olmadığını düşünenlerde ($p<0,01$), toplumda mesleğine değer verilmediğini düşünenlerde ($p<0,05$), bir daha aynı mesleği seçmeyi düşünmeyenlerde ($p<0,01$) yüksekti (Tablo 3).

Araştırmaya katılan bireylerin yaşı arttıkça ($p<0,05$), kurumdaki diğer çalışanlarla ($p<0,01$) ve idarecilerle ($p<0,05$) ilişkileri olumlu yönde değiştikçe, gelirinden memnun olma düzeyi arttıkça ($p<0,0001$), meslekle ilgili gelişme ve ilerleme şansının bulunduğunu düşünme düzeyi arttıkça ($p<0,0001$) bireylerin DT puanı azalmaktaydı. Kurumdaki diğer çalışanlarla ve idarecilerle ilişkisini olumlu yönde değerlendirme düzeyi arttıkça Hackman İş Doyumu Puanı artmaktaydı (sırasıyla $p<0,0001$ ve $p<0,0001$). Araştırma grubundaki bireylerin gelirinden memnun olma düzeyi arttıkça Hackman İş Doyumu Puanı artmaktaydı ($p<0,0001$). Engelli çocuğa sahip olanlarda, engelli çocuğun yaşı arttıkça Hackman İş Doyumu Puanı'nın arttığı belirlendi. Araştırma grubundaki bireylerin haftalık ders saati süresi arttıkça DT puanının arttığı belirlendi ($p<0,05$). Kurumda çalışanlarla ilişkiler kötüye doğru gittikçe ($p<0,05$), aylık gelir miktarı ve gelirinden memnun olma düzeyi arttıkça KB puanı artmaktaydı (sırasıyla $p<0,05$ ve $p<0,05$) (Tablo 4).

Araştırma grubunda Hackman İş Doyumu Ölçeği'nden alınan puanla ilişkili bulunan değişkenler (mezun olunan program, çalıştığı kurum, kurumdaki görevi, kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkileri, iş arkadaşlarından destek görme, kurum idaresi ile ilişkiler, üstlerinden takdir görme durumu, çalışılan kurumun fiziki koşullarından memnuniyet, gelirinden memnun olma, mesleğinin toplumdaki yeri, tekrar engellilerle hizmet veren bir mesleği seçme, meslekle ilgili gelişme ve ilerleme şansı, haftalık ders saati, kurumdan uzak kalınan süre) lineer regresyon analizine alındığında; iş arkadaşlarından görülen desteğin, üstlerinden takdir görme durumunun, gelirinden memnun

olma durumunun ve mesleğinin toplumda değerli görülmesi durumunun iş doyumuyla ilişkili olduğu belirlendi (Tablo 5).

Araştırma grubunun MTÖ alt parametrelerinden DT puanı ile ilişkili olduğu belirlenen değişkenler lineer regresyon analizine alındığında; yaş, mesleği kendine uygun bulma, tekrar seçme ve mesleğinde ilerleme olasılığı ile DT arasında anlamlı ilişki bulundu. Araştırma grubunun MTÖ alt parametrelerinden KB puanı ile ilişkili bulunan değişkenler lineer regresyon analizine alındığında; bireyin kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkisinin olumlu yönde değişmesi ile KB puanı arasında ilişki olduğu belirlendi. Araştırma grubunun MTÖ alt parametrelerinden D puanı ile ilişkili bulunan değişkenler lineer regresyon analizine alındığında; mesleğini kendine uygun bulma ve tekrar aynı mesleği seçme durumu D puanıyla ilişkili bulundu.

Tartışma

Bu araştırma engellilere yönelik hizmet veren kamu ve özel eğitim kurumlarında çalışan meslek gruplarında tükenmişlik ve iş doyumunu düzeyinin belirlenmesi ve ilişkili faktörlerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmada yaş, mesleği kendine uygun bulma, tekrar seçme ve mesleğinde ilerleme olasılığı ile duygusal tükenme arasında, mesleğini kendine uygun bulma ve tekrar aynı mesleği seçme durumu ile duyarsızlaşma arasında, bireyin kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkisinin olumlu yönde değişmesi ile kişisel başarı arasında anlamlı ilişki belirlenmiştir. Yaşın ilerlemesiyle duygusal tükenmenin azaldığı belirlenmiştir. Vızlı (2005), bu çalışmanın aksine 45 yaş üzerinde daha yoğun tükenmişlik yaşandığını saptamıştır. Literatürde yaşla tükenmişlik arasındaki ilişki konusunda farklı tespitler bulunmakla birlikte, yaşın artması ile tükenmişlik düzeyinin azaldığı yönünde bulgular daha sıklıkla bildirilmektedir (Çam, 1989; Ergin, 1996; Girgin, 1995; Lee, 1990). Genç ve tecrübesiz çalışanlar, işin gerekleri ile baş etme konusunda deneyimli olmadıklarından duygusal tükenmeye karşı daha açık olabilirler. Bireyler artan yaşla birlikte stresli durumlarla baş etme konusunda deneyim kazanıyor olabilirler.

Bu çalışmada üstlerinden takdir görme ile iş doyumunu arasında anlamlı ilişki belirlenirken, tükenmişlik parametreleri ile anlamlı ilişki belirlenmemiştir. Literatürde bu araştırmanın bulgularından farklı olarak üstlerinden takdir görme ile tükenmişlik arasında da anlamlı ilişki bildirilmiştir (Aksoy Urfalı, 2007). Tükenmişliğin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarında bu etki daha belirgindir. Girgin'in (1995) ilkökul öğretmenlerinde ve Baysal'ın (1995) lise öğretmenlerinde yaptıkları araştırmalarda üstlerinden takdir görme durumunun DT ve KB puan ortalamalarını etkilediği belirlenmiştir. Üstlerinden takdir görmediğini düşünen öğretmenler daha sıklıkla tükenmişlik hissetmektedir. Bu çalışmada ileri analizlerde anlamlı ilişki belirlenmemekle birlikte, tek yönlü analizlerde, mesleğin toplumda hak ettiği yeri bulmadığını düşünenlerde duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın toplumda mesleğine değer verildiğini düşünenlerden daha yüksek olduğu belirlendi. Aksoy'un (2007) özel

Tablo 5. Hackman İş Doyumu ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Alt Parametrelerinden Alınan Puanlarla İlişkili Bulunan Değişkenlerin Lineer Regresyon Analizi İle Değerlendirme Sonuçları

Ölçeklere göre ilişkili değişkenler	Beta	P	Güven aralığı(%95)	
Hackman İş Doyumu Ölçeği ile ilişkili değişkenler				
Sabit		0,010	4,469	31,701
Mezun olunan program (sınıf öğretmeni:1, diğer:0)	-0,062	0,393	-4,706	1,861
Çalıştığı kurum (kamu:1, diğer:0)	-0,087	0,530	-7,671	3,967
Kurumdaki görevi (yönetici:1, diğer:0)	0,110	0,250	-2,532	9,645
Kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkiler	0,250	0,001	1,592	5,851
İş arkadaşlarından destek (var:1, yok:0)	0,163	0,031	0,608	12,668
Kurum idaresi ile ilişkiler	0,050	0,503	-1,258	2,550
Üstlerinden takdir görme durumu (var:1, yok:0)	0,200	0,009	1,754	12,047
Kurumun fiziki koşullarından memnuniyet (memnun:1, değil:0)	0,096	0,203	-1,073	5,007
Gelirinden memnun olma	0,239	0,002	1,386	5,940
Mesleğin toplumdaki yeri (değerli:1, değil:0)	0,140	0,047	0,048	6,432
Tekrar engellilere hizmet veren bir mesleği seçme (seçer:1, seçmez:0)	-0,034	0,621	-4,353	2,610
Meslekle ilgili gelişme ve ilerleme şansı	0,136	0,060	-0,065	3,080
Haftalık ders saati	-0,076	0,383	-0,216	0,083
Kurumdan uzak kalınan süre	00,147	0,318	-0,054	0,165
MTÖ 'duygusal tükenme' ile ilişkili değişkenler				
Sabit		0,000	17,889	39,781
Yaş(yıl)	-0,171	0,031	-0,205	-0,010
Kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkisinin durumu	-0,087	0,284	-2,356	0,696
Çalışma hayatında iş arkadaşlarından destek görme(var:1, yok:0)	-0,065	0,420	-0,834	2,449
Kurum idaresi ile ilişkilerinin durumu	-0,014	0,862	-1,436	1,204
Kurumun fiziki koşullarından memnun olma(memnun:1, değil:0)	-0,044	0,599	-2,747	1,590
Mesleği kendine uygun bulma (uygun:1, değil:0)	-0,220	0,004	-9,104	-1,767
Gelirinden memnun olma durumu	0,159	0,052	-0,012	3,123
Mesleğine toplumun verdiği değer ile ilgili düşünce (değerli:1, değil:0)	-0,012	0,881	-2,416	2,076
Tekrar engellilere hizmet veren bir mesleği seçme (seçer:1, seçmez:0)	-0,199	0,013	-5,857	-0,695
Haftalık ders saati	0,064	0,412	-0,050	0,122
Meslekle ilgili gelişme ve ilerleme şansının bulunma durumu	-0,240	0,004	-2,825	-0,567
MTÖ 'kişisel başarı' ile ilişkili değişkenler				
Sabit		0,000	8,295	22,685
Kurumdaki diğer çalışanlarla ilişkisinin durumu	-0,171	0,048	-2,549	-0,014
Algılanan gelir düzeyi	-0,143	0,095	-0,003	0,000
Gelirinden memnun olma durumu	0,130	0,140	-0,332	2,339
MTÖ 'duyarsızlaşma' ile ilişkili değişkenler				
Sabit		0,000	7,424	13,194
Çalışma hayatında iş arkadaşlarından destek görme(var:1, yok:0)	-0,158	0,067	-4,687	0,165
Kurumun fiziki koşullarından memnun olma(memnun:1, değil:0)	-0,031	0,716	-1,444	0,994
Mesleği kendine uygun bulma	-0,246	0,003	-5,566	-1,153
Mesleğine toplumun verdiği değer ile ilgili düşünce (değerli:1, değil:0)	-0,100	0,214	-2,116	0,479
Tekrar engellilere hizmet veren bir mesleği seçme (seçer:1, seçmez:0)	-0,187	0,031	-3,235	-0,153

MTÖ: Maslach Tükenmişlik Ölçeği

eğitim öğretmenlerinde yaptığı araştırmada, mesleğin toplumda hak ettiği yeri bulmadığını düşünen öğretmenlerin daha fazla tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiştir. Girgin (1995) de araştırmasında mesleğin toplumda değersiz bulması ile duyarsızlaşma arasında anlamlı ilişki bildirmiştir. Baysal (1995) ise bu çalışma ile uyumlu sonuçlara ulaşmış ve mesleğe toplumda yeterli değerin verilip verilmemesi durumuna göre tükenmişliğin alt parametrelerinden hiçbirinin anlamlı farklılık göstermediği bildirilmiştir. Bu araştırmada mesleğinin kendine uygun olmadığını düşünenlerde, toplumun mesleğine değer vermediğini düşünenlerde, engellilere hizmet veren bir mesleği tekrar seçmeyeceğini düşünenlerde duygusal tükenme yüksek bulunmuştur. Öğretmenlik mesleğini kendine uygun bulmayanlar tükenmişliğin tüm alt boyutlarında, öğretmenlik mesleğini kendilerine uygun bulanlardan daha yüksek tükenmişlik yaşamaktadırlar.

Bu çalışmada tek yönlü analizlerde aylık gelir miktarı ve gelirinden memnun olma düzeyi ile kişisel başarı arasında anlamlı ilişki bulunmakla birlikte ileri analizlerde anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Benzer biçimde Akçamete, Kaner ve Sucuoğlu'nun (2001) araştırmasında sosyo-ekonomik durum tükenmişliğin hiçbir alt boyutunda yordayıcı olarak tespit edilmemiştir. Bu durum özel eğitim öğretmenlerinin ek ders ücretlerinin sembolik de olsa diğer öğretmenlerin ek derslerinden fazla olması ile açıklanmıştır. Bu araştırmada araştırma grubundakilerin eşlerinin eğitim durumu, çalışma durumu, mesleği, çocuk sahibi olma durumu, engelli çocuğa sahip olma durumu, akrabalarında engelli birey bulunma durumu vb.'ne göre ölçeklerden alınan puanlar bakımından farklılık belirlenmemiştir. Literatürde çocuk sahibi olma durumunun kadın çalışanlarda tükenmişliğin yordayıcıları arasında olduğunu bildiren araştırmacılar bulunmaktadır (Çam, 1989). Duygusal tükenme boyutunda herhangi bir farklılaşma görülmemesine karşın, duyarsızlaşma boyutunda çocuk sayısı değişkeninin etkili olduğu bildirilmiştir (Izgar, 2001; Torun, 1995).

Araştırmada iş arkadaşlarından görülen desteğin, üstlerinden takdir görme durumunun, gelirinden memnun olma durumunun ve mesleğinin toplumda değerli görülmesi durumunun iş doyumuyla ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Uslu (1999) okul yöneticileriyle işbirliği yapabilen rehber öğretmenlerin iş doyumunun daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Amirleri tarafından övgü ve takdir alan, amirleriyle işbirliği yapabilen çalışanların iş doyumlarının daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Macht, Jean ve Seidl, 1986). Tükel (1997) çalışma şartları, gelişme ve yükselme imkânları, ücret ve yan ödemeler, örgütsel ortam ve sosyal konum, yönetim ve değerlendirme etkenleriyle "az"; iş ve niteliği, kişiler arası ilişkiler etkenleriyle "orta" düzeyde iş doyumunu sağlandığını belirlemişlerdir. En yüksek iş doyumunu kişiler arası ilişkilerle, en düşük iş doyumunu da çalışma şartları ile gelişme ve yükselme imkânlarıyla sağlanmaktadır. Genellikle iletişim düzeyi yüksek olan müdürlerle çalışan öğretmenlerin, iş doyumlarının daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Evcimen, 1998). Yüksek iş doyumunu sağlayan nedenler arasında; başarı duygusu, sorumluluk, sosyal bir ortamda bulunma, kişiler arası ilişkiler, kendini geliştirme ve iş güvencesi sıralanmaktadır (Evcimen, 1998).

Sonuç

Bu çalışmanın sonunda mesleğini kendine uygun bulmama, mesleğinde ilerleme olasılığının olmaması ve tekrar aynı mesleği seçmek istememe tükenmişlik ile ilişkili önemli parametreler olarak belirlendi. Bireyin kurumdaki diğer çalışanlarla olumlu ilişki içinde olması ise kişisel başarıyı artıran önemli belirleyiciydi. İş arkadaşlarından destek ve üstlerinden takdir görmek iş doyumunu artıran belirleyicilerdendi. Gelir düzeyi ve mesleğin toplumdaki saygınlığı iş doyumuyla ilişkili diğer belirleyicilerdi.

Günümüzde engellilikle ilgili toplumda giderek artan farkındalık ailelerin engelli çocuklarının özel eğitim almasını sağlamaya yönelik çabalarını artırmıştır. Engelli bireylere yönelik eğitim kurumları hızla sayıları artan özel eğitim kurumlarıyla birlikte daha da güçlenmektedir. Ancak ülkemizde engellilere yönelik hizmet veren meslek üyelerinin sayısının ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu da bilinen bir gerçektir. Sayıca az olan mevcut çalışanlar ise tükenmişlik olgusu ile karşı karşıyadır. Meslek seçimi konusu her meslek için dikkatli bir karar sürecini gerektirse de, özellikle engellilik alanında çalışacak olan bireyler bu mesleğin kendilerine uygunluğu konusunda mesleği seçmeden önce danışmanlık hizmeti almalıdırlar. Engellilikle ilgili mesleklerin toplumdaki saygınlığını artırmaya yönelik çalışmalar ve bu mesleklerde akademik ilerleme olanaklarının artırılması bu mesleklerin tercih edilmesinde özendirici olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akçamete G. (1997), **Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi**, Ankara, Özkan Matbaacılık.
- Akçamete G., Kaner S., Sucuoğlu B. (2001), **Öğretmenlerde Tükenmişlik İş Doyumu ve Kişilik**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Aksoy Urfalı Ş. (2007), Eskişehir İli Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2002), **Türkiye Özürlüler Araştırması**, Ankara.
- Baysal A. (1995), Lise ve Dengi Okul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler, Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çam O. (1989), Hemşirelerde Tükenmişlik ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, Doktora Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi.
- Ergin C. (1992), **Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması**, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Ergin C. (1996), "Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkiye Sağlık Personeli Normları", **3 P Dergisi**, 1, s.28-33.
- Evcimen H. (1998), Lise Müdürlerinin İletişim Düzeyleri İle Öğretmenlerin İş Doyumu ve Öğrencilerle Sınıf İçi İletişim Düzeyi Arasındaki İlişkiler, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Freudenberger Herbert J. (1974), "Staff Burnout", **Journal of Social Issues**, 30, pp.159-168.

- Girgin G. (1995), İlkokul Öğretmenlerinde Meslekten Tükenmişliğin Gelişimini Etkileyen Değişkenlerin Analizi ve Bir Model Önerisi (İzmir İli Kırsal ve Kentsel Yöre Karşılaştırması), Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler M. (1990), Endüstri İşçilerinin İş Doyumu ve İş Verimine Depresyon Kaygı ve Diğer Bazı Değişkenlerin Etkisi, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hackman Jr., Oldham Gr. (1975), "Development of the Job Diagnostic Survey", **Journal of Applied Psychology**, 60, pp.159-170.
- Izgar H. (2001), **Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Kargın T. (2003), "Cumhuriyetin 80. yılında Özel Eğitim", **Milli Eğitim Dergisi**, 160, s.14-16.
- Lee R.T. (1990), "ASHFORTH B.E., On The Meaning of Maslach's Three Dimensions of Burnout", **Journal of Applied Psychology**, 75, pp.743-7.
- Macht M.W., Jean K.Q., Seidl F.W. (1986), **Social Work: An Introduction**, Charles E, Merrill Publishing Company, A Bell & Howell Company.
- Maslach C., Jackson S.E. (1981), "The Measurement of Experienced Burnout", **Journal of Occupational Behavior**, 2, pp.99-13.
- Maslach C., Jackson S.E. (1986), **Maslach Burnout Inventory**, CA: Press Palo Alto.
- Özürlüler Şurası (2001), **Özürlüler Şurası Yönetmeliği**, 8 Aralık 2001 Tarih ve 24607 Sayılı Resmi Gazete.
- Pearson C., Chong J. (1997), "Contributions of Job Content and Social Information on Organizational Commitment and Job Satisfaction: An exploration In a Malaysian Nursing Context", **Journal of Occupational and Organizational Psychology**, 70, pp.357-374.
- Schwab R.L., Iwanichi E.F. (1982), "Who Are Our Burnedout Teacher", **Educational Research Quarterly**, 77, pp.5-17.
- Sever A. (1997), Hemşirelerin İş Stresi ile Başa Çıkma Yolları ve Bunun Sonuçlarının Araştırılması, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı.
- Sparks D., Hammond J. (1981), **Managing Teacher Stress and Burnout**, Pub. Eric Clearinghouse on Teacher Education.
- Torun A. (1995), Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Tükel H. (1997), İlköğretim Müfettişlerinin İş Doyumu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uslu M. (1999), Resmi Eğitim Kurumlarında Çalışan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin Danışmanların Denetim Odağı ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vızlı C. (2005), Görme Engelliler İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerle Normal İlköğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması Üsküdar İlçesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Weiskopf P.E. (1980), "Burnout Among Teachers Of Exceptional Children", **Exceptional Children**, 47, pp.18-23.
- World Health Organization (1981), **Disability, Prevention and Rehabilitation**, Technical Report Series, 668, WHO, Geneva.
- Yüksel I. (1997), İş Güçlüğü Boyutlarının Belirlenmesi ve Çok Boyutlu İstatistiksel Analizi, Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.